

BÂRLAD – CAPITALĂ MILITARĂ (NOIEMBRIE 1916 – MARTIE 1917)

Marcel PROCA*

BÂRLAD – MILITARY CAPITAL (NOVEMBER 1916 – MARCH 1917)

During the retreat and refuge to Moldavia, numerous people, political and cultural personalities and various institutions took shelter in Bârlad, as well as in other Moldavian towns. For a short period (from November 1916 to March 1917) the importance of the town was greater than its size – it became a military base and political center, regarded as a real military capital of the unoccupied Romania. Here were found the headquarters of the Great Romanian General Quarter and its Russian correspondent for the troops sent to the Romanian front, as well as the Great Royal Quarter (located in Zorleni, on the private property of King Ferdinand) and the French Military Mission coordinated by General Henri Bethelot. Bârlad also hosted other essential institutions such as The General Quarter of the Fourth Russian Army, The First Romanian Army Command, hospitals, military schools, various services, and institutions.

Keywords: *World War I, Romania, Bârlad, The Great Romanian General Quarter, French Military Mission in Romania.*

La o sută de ani de la participarea României la Primul Război Mondial, în istoriografia română rolul militar și politic jucat de Bârlad în perioada grea a retragerii nu este tratat, fiind doar amintită – când nu e ignorată sau eludată în totalitate – temporara ședere aici a cuplului regal¹ ori a Marelui Cartier General al Armatei Române² și cel al armatei ruse pentru trupele din România. Acest aspect poate fi sesizat cu ușurință, în lucrări și articole, mai vechi ori recent apărute, având ca temă participarea României la Primul Război Mondial și care se referă în mod exclusiv la importanța Iașului³ în această perioadă de grea încercare pentru români.

* Profesor, Școala Gimnazială „Iorgu Radu”, Bârlad, vicepreședintele filialei Bârlad a Societății de Științe Istorice din România.

¹ Vezi Proca 201: 154-169.

² *Ibidem*, 119-153.

³ Teodorescu, 2010 la adresa: www.monumentul.ro; Mitican, 2007; Iacob 2008; Mitican 2011; Scurtu 2011; Tănase 2015; Agrigoroaiei 2016 (coord); Cîntic 2016; Stănescu 2016; Iftimi, Ichim 2017.

O atentă analiză arată că în 1916 armata română a fost învinsă în pofida eroismului, însă nu nimicită, reușind ca printr-o retragere coordonată să salveze vieți și bunuri cu care ulterior, în 1917, după o totală refacere și dotare corespunzătoare, să poată acționa la porțile Moldovei, stăvilind încercările inamicului de a trece spre interiorul Rusiei țariste. Bilanțul pierderilor umane era însă catastrofal: 500.000 de oameni (100.000 morți, 150.000 răniți și 250.000 prizonieri)⁴. Bătălia pentru București din noiembrie 1916 a determinat retragerea generală spre Moldova, frontul stabilindu-se pe linia Siretului. Teritoriul Moldovei a devenit zona unde a continuat rezistența românească, fiind necesare numeroase măsuri operative și administrative în condițiile unei masive concentrări umane.

Pentru o scurtă perioadă de timp, noiembrie 1916 – martie 1917, orașul Bârlad a avut o importanță mai mare decât mărimea sa (centru militar și factor de influență politic), constituind o adevărată capitală militară a României neocupate de inamic. Aici au activat nu numai Marele Cartier General al Armatei Române și omologul său rusesc pentru trupele aflate pe frontul din România, ci și Marele Cartier Regal (la Zorleni, în proximitatea Bârladului), Misiunea Militară Franceză condusă de cunoscutul general Henri Berthelot⁵, precum și cea rusă⁶.

În aceste condiții, la Bârlad a funcționat „Comandamentul Frontului Român”⁷, regele având nominal comanda supremă pe frontul românesc, iar generalul rus Vladimir V. Zaharov⁸ fiind în funcția de șef de stat major al lui Ferdinand I⁹ pentru

⁴ AR, Platon 2003:434; Ciobanu 2007:5.

⁵ Henri Mathias Berthelot (n. 7 decembrie 1861, Feurs – d. 28 ianuarie 1931, Paris), general francez. A absolvit școala militară St. Cyr (1883), după care a activat în Algeria. Din 1907 și-a desfășurat activitatea în cadrul Statului Major General, fiind subșef al Marelui Stat Major (1913-1914), comandantul trupelor de rezervă din regiunea Sissons (1914-1915), al Diviziei 53 infanterie rezervă (1915), al Corpului 32 Armată (1915-1916). Din 22 septembrie 1916 a fost numit șeful Misiunii Militare Franceze în România până la 17 mai 1918, după care a fost trimis în SUA (5 iulie 1918) și a fost numit la comanda Armatei 5 (7 octombrie 1918). În România a ajuns la 3/16 octombrie 1916 și a deținut și calitatea de consilier militar al regelui Ferdinand. A fost apreciat de soldații români, care l-au poreclit cu simpatie „Taica Burtălău”. Pentru detalii privind viața și activitatea sa se pot consulta: Kirițescu 1989, II: 20-21; Dobrinescu 1998:121-124; Florescu 2007: 72-97; Crișan 2010: 7-28; Giurcă 2011: 150-157; „Historia special”, VI, 20 septembrie 2017.

⁶ Condusă de generalul Mihail Aleksandrovici Beliaeff (Beleaev), 1863-1918. Din 28 septembrie 1916 a fost reprezentant al Înalțului Comandament Rus (Stavka) pe lângă Marele Cartier General român ca o contrapondere pentru generalul Berthelot. În perioada ianuarie-februarie 1917, va fi ultimul ministru de război al Rusiei imperiale. Executat de bolșevici.

⁷ Torrey 2014:174.

⁸ Întâlnim diferite grafii, des utilizată fiind și cea de Saharov. Vladimir Victorovici Zaharov, general de cavalerie rus, din 12 octombrie 1916 aflat la conducerea trupelor aliate din Dobrogea (Armata de Dunăre). Din luna decembrie 1916 a exercitat comanda trupelor rusești de pe frontul din Moldova, fiind în această calitate adjunctul comandantului Frontului româno-rus - regele Ferdinand I. Din mai 1917 adjunct al regelui devine generalul Dimitrie Grigorovici Șcerbacev, după un scurt interimat al generalului Lecițki. Vezi și Kirițescu 1989, II: 18.

⁹ În exercitarea atribuțiilor sale, suveranul era ajutat de un stat major rus și unul român. Pentru realizarea unității de acțiune, problemă esențială într-un război de coaliție, planurile de operații, organizarea aprovizionărilor și a serviciilor erau asigurate de Marele Cartier General rus. Ordinele și dispozițiile pe această direcție erau transmise Marelui Cartier General român, care avea obligația să le

trupele rusești. De asemenea, și-au desfășurat activitatea în urbe: Comandamentul Armatei I române¹⁰, Cartierul General al Armatei a IV-a ruse¹¹, spitale de campanie¹², școli militare de specialitate, diferite servicii și organisme, unități aflate în refacere, un lagăr de prizonieri¹³, un aerodrom militar, depozitele de subzistență ale Armatei I române¹⁴ și atelierul central de confecții al armatei¹⁵.

Această situație a determinat un grad ridicat de supraaglomerare, pe care îl putem deduce și dintr-un inedit raport al maiorului Constantin Petrovicescu¹⁶ către comandatul Marelui Cartier General, datat 9 decembrie 1916, în care se precizează că „din cauza marelui număr de ofițeri sosiți în garnizoană¹⁷, precum și din aceea a refugiaților din alte părți, capacitatea de cantonament a orașului Bârlad a fost redusă cu totul, așa că, în prezent, nu se mai poate conta pe nici o locuință în care să se poată adăposti vreun ofițer”, pentru remedierea situației propunându-se să se „amenajeze în spitalul aflat la Școala profesională de fete (care ar trebui evacuat) mai multe camere în care să se poată cartirui ofițerii ce ar sosi aici înainte” și „să se mențină în gara locală (pentru necesități de cazare- n. M.P.) trenul Marelui Cartier General”¹⁸.

Problema era complicată și de faptul că multe cadre din structurile militare erau însoțite de familie, iar în cazul multora poziția le permitea să emită pretenții în privința condițiilor de cazare. Într-o situație cu membrii acestei instituții, realizată în toamna anului 1917, la Iași, la un număr de 373 de cadre cu tot cu membrii misiunilor străine¹⁹ se adăugau alți 230 de membri ai familiilor acestora²⁰. Dintre

materializeze, aducând apoi la cunoștință partenerului rus. Din această reglementare reiese subordonarea Marelui Cartier General român față de cel rus și, implicit, poziția de inferioritate a regelui Ferdinand, mai ales că șeful de stat major al Frontului Român, care era șeful Marelui Cartier General rus, avea dreptul să dea ordine în numele comandantului suprem (Otu 2011:14).

¹⁰ Comandată de generalul de brigadă Dumitru Stratilescu (13/26 noiembrie 1916 – 19 decembrie 1916/1 ianuarie 1917).

¹¹ Condușă de generalul Alexandr Franțevici Ragoza, care își stabilise comandamentul la Bârlad. http://www.history.ro/exclusiv_web/general/articol/batalia-marasesti-unde-nu-se-trece

¹² La Bârlad și în împrejurimi au funcționat, pe toată perioada războiului, numeroase asemenea unități: Spitalul de evacuare Nr. 2, Spitalul de evacuare chirurgical Nr. 9, Spitalul nr. 112, Spitalul nr. 471, Secția protezelor dentare Bârlad, Centrul spitalicesc din barăcile Bârlad (Spitalul de contagioși Nr. 1, o secție de chirurgie și triajul local al Directoratului), Spitalul de campanie francez, Spitalul de convalescenți - Zorleni (august 1916), Spitalul Nr. 6 și al doamnei Cantacuzino – Tutova etc. *Album serviciu sanitar*, fototeca Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” – București.

¹³ A.M.R., *M.S.M.* – P., 3/1916; SJANV-SSOB, 7/1917; Lagărul de la Bârlad a funcționat, din 1916, în „depozitele Regimentului 2 Roșiori”. Negoii 2011: 76-77.

¹⁴ A.M.R.-MCG, 233/1916:18, 32; Armata I avea Depozite de subzistență la Bârlad, cu sucursale la: Berești, Tecuci și Lascăr-Catargiu. Botoș, Obrogeanu 1992:139.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A.M.R.-MCG, 142/1916: 2.

¹⁷ Pentru întreaga componență a M.C.G. la Bârlad vezi 449/1916: 618-625.

¹⁸ A.M.R. – MCG, 142/1916.

¹⁹ Misiunea militară engleză avea în componența sa 16 grade superioare la care se adăugau 14 grade inferioare (șoferi și ordonanțe); cea italiană 6 ofițeri, 2 subofițeri și 5 soldați; rusă 6 ofițeri și 15 grade inferioare etc. A.M.R. – MCG, 761/1917-1918: 114.

²⁰ A.M.R. – MCG, 761/1917-1918: 159-166.

personalitățile marcante ale supremei instituții de comandă românească îi regăsim cazați în decembrie 1916 la Bârlad: pe generalul Dumitru Iliescu²¹ la cetățeanul Th. Ioan²², generalul Constantin Prezan²³ pe Strada Regală (Casa Palade), generalul Constantin Christescu²⁴ pe Bulevardul Palade, pe colonelul Paul Angelescu pe Strada M. Kogălniceanu (la dr. Cerchez), colonelul Ioan Rășcanu²⁵ pe aceeași stradă etc.²⁶

La începutul campaniei din 1916 Marele Cartier General a fost dislocat la Periș și mai apoi, în perioada retragerii, la Buzău, unde a ocupat imobilul Palatului Comunal.²⁷ Previzibila înfrângere a armatei române în Bătălia pentru București a impus luarea hotărârii privind această dislocare într-o localitate unde erau condiții mai adecvate de instalare și conducere a operațiunilor în curs de desfășurare²⁸. Șeful Misiunii Militare Franceze din România nota, într-o scrisoare expediată cumnatei sale Louise pe 26 noiembrie/9 decembrie 1916, următoarele: „Am părăsit și noi Perișul, care îmi plăcea mult, pentru a veni într-un oraș numit Buzău, unde,

²¹ Dumitru Iliescu (1864-1940), general de brigadă. Sub-șef (și conducător efectiv) al Marelui Cartier General (25 octombrie – 5 decembrie 1916). Era unul dintre apropiații lui Ionel Brătianu, pe care îl cunoscuse la Paris, unde fuseseră colegi între 1884 și 1886 la Școala Politehnică. Ajuns președintele Consiliului de Miniștri în 1914, Brătianu l-a numit secretar general al Ministerului de Război, iar în 1916 șef al Marelui Cartier General, numire serios criticată în epocă. Ionel Brătianu era acuzat că dorise să controleze sfera militară prin numirea unui apropiat, care nu se afirmase în mod deosebit până atunci, în această funcție importantă. După înlăturarea din funcție a fost trimis în Franța ca reprezentant pe lângă Marele Cartier General Francez. Pentru mai multe date despre viața și activitatea sa vezi – Oroian, Nicolescu (coord.) 2000:104-113.

²² Dumitrescu 1999: 166.

²³ Constantin Prezan, (22 ianuarie 1861 Butimanu, Ilfov – 27 august 1943 Schinetea, Vaslui), căpitan (1887), colonel (1901), general de brigadă (1907), general de divizie (1914), general de corp de armată (1917) și mareșal (1930). A absolvit Școala Militară de Infanterie și Cavalerie (1880), Școala Specială de Artilerie și Geniu (1883) și Școala de Aplicație de Artilerie și Geniu de la Fontainebleau (1886). A comandat Brigada 13 infanterie (1904), Diviziile 3 Infanterie (1910), 7 Infanterie (1911), Corpul 3 Armată (1914) și Corpul 4 Armată (1915). După intrarea României în război (15 august 1916) a comandat Armata a 4 de Nord (august – noiembrie 1916), Grupul de Armate „General Prezan” (12- 20 noiembrie 1916), Marele Cartier General (decembrie 1916 – aprilie 1918) și Statul Major General (octombrie 1918 – aprilie 1920). Pentru mai multe date despre viața și activitatea sa vezi și: Oroian, Nicolescu (coord.) 2000:114-130; Giurcă 2011:188-202.

²⁴ General Constantin Christescu (2 decembrie 1866, Catane, Argeș – 8/9 mai 1922, București), militar de carieră cu studii în Franța, profesor comandant la Școala Superioară de Război. General (de divizie 1917; de corp de armată – 1918), sub-șef al Marelui Cartier General (decembrie 1916 - iulie 1917) după care devine comandantul Armatei a I-a române până la înlocuirea sa de către rege cu Eremia Grigorescu. Șef al Marelui Stat Major (1913-1914, 1918, 1920-1922). Pentru mai multe detalii despre viața și activitatea sa vezi și; Oroian, Nicolescu (coord.), 2000: 91-103; Stroea, Ghinoiu 2016.

²⁵ Ioan Rășcanu (1878-1952), general și om politic, primar al Bucureștiului. A luptat în Primul Război Mondial, distingându-se la Mărășești, unde a fost comandant de brigadă. A murit la închisoarea Sighet, în timpul represiunii comuniste.

²⁶ A.M.R. – M.C.G., 449/1916: 618.

²⁷ Stan 20, decembrie 2016: 34.

²⁸ Giurcă, Georgescu 2012: 127.

de altfel, nu vom rămâne prea mult timp, pentru că imediat ce vor sosi rușii, trupele românești vor trece la reorganizare în spatele lor. Noi îi vom urma, bineînțeles, pentru a încerca să refacem această armată cât mai curând posibil și să recâștigăm cu ea pământul țării, dar consider că este nevoie de cel puțin trei luni pentru această realizare”²⁹.

Activitatea Marelui Cartier General la Buzău a fost de scurtă durată, în seara zilei de 23 noiembrie/6 decembrie 1916, folosind aceeași procedură ca în cazul mutării de la Periș, secțiile și birourile cu personalul și materialele stabilite fiind transportate cu trenul la Bârlad. În contextul evoluției nefavorabile a campaniei militare și a contraofensivei Triplei Alianțe în zona munților Carpați, în principal pe direcția Predeal – București, s-a dispus pregătirea a două garnituri de tren pentru mutarea Marelui Cartier General într-un cu totul alt loc, fără ca acesta să fie indicat. Trenul regal, spre exemplu – numerotat nr. 2, avea în componență un vagon de siguranță, un vagon regal, un vagon restaurant și unul pentru suită, două vagoane clasa a II-a pentru personal, două vagoane pentru bagaje, 8 vagoane pentru automobile și trei vagoane de trupă³⁰.

Noua reședință era considerată mai sigură în condițiile unei neașteptat de rapide înaintări inamice pe valea Prahovei. De asemenea Bârladul era considerat corespunzător, din rațiuni de ordin militar, prin distanța convenabilă până la aliniamentul trupelor româno-ruse aflate în retragere și menținerea unui contact optim cu acestea.

Alături de Marele Cartier General a plecat și generalul Berthelot, care consemna în memoriile sale la 24 noiembrie/7 decembrie 1916 că „trenul nostru pentru Bârlad pleacă la ora opt seara sub supravegherea iluminată de o lanternă a colonelului [Eracle] Nicolescu”³¹ și continuă în ziua următoare: „Sosire la Bârlad la ora 7. Instalare în cursul dimineții în clădirea liceului. Saharov a primit titlul de

²⁹ Berthelot 2012: 115-116.

³⁰ Col (r.) Giurcă 2011: 187-188.

³¹ Eracle Nicolescu (7 septembrie 1872, Iași - 1940?), general. A urmat școala fiilor de militari din Iași, fiind șeful promoției. Tot primul se clasează la Școala de Ofițeri, la Școala de Cavalerie și la Școala Superioară de Război (1895). În cursul carierei militare a fost ofițer în Regimentul 4 Roșiori (1895-1899), în Regimentul 2 Roșiori (1900-1903), Regimentul 2 Călărași (1904-1905) și în Regimentul 5 Călărași (1906). A fost șeful Biroului Informații din Marele Stat Major (aprilie 1915 – august 1916) și șeful Biroului Informații din Marele Cartier General (august – decembrie 1916). Este avansat general (1917) și devine Prefect a Poliției Iași (1 februarie – 29 octombrie 1918) iar de la 1 noiembrie 1918 al Poliției Capitalei (cel mai longeviv), ministru de Interne fiind la numirea sa generalul Arthur Văitoianu. A deținut această funcție până la 11 iunie 1930, în timpul unor guverne liberale și țărăniște. A făcut parte din Comisia instituită pentru elaborarea proiectului de lege a organizării Direcției Generale a Poliției și Prefecturii Poliției Capitalei, lege promulgată în 1929. Nu a fost înlocuit datorită incompetenței, ci datorită faptului că, la lovitura de stat din 7-13 iunie 1930, regele Carol al II-lea a dorit în această importantă funcție un om de încredere, pe colonelul Gabriel (Gavrilă) Marinescu, 1886-1940, general (1937), subsecretar de stat și ministru de Interne (1939). Ulterior, între 1930-1931, generalul Eracle Nicolescu a fost comandant al Jandarmeriei. În semn de respect și cinstită a memoriei sale, prin Ordinul ministrului Administrației și Internelor nr. 678/6 iunie 2005, Inspectoratul Județean de Jandarmi Vrancea îi poartă numele – „General de divizie Eracle Nicolescu”. Pentru detalii vezi și Șinca 2015:16-17.

adjunct al regelui pentru comanda trupelor ruse pe frontul român. **Și el trebuie să se instaleze tot aici** (s. ns.)³². Generalul rus Zaharov nu se va arăta deloc grăbit, făcându-și apariția abia pe 4/17 decembrie³³.

În seara zilei de 24 noiembrie/7 decembrie 1916, Marele Cartier General era deja instalat în clădirea Școlii Normale³⁴, în timp ce Ferdinand I și-a fixat Cartierul Regal la Zorleni în localul Orfelinatlui Agricol „Ferdinand” (23 noiembrie/8 decembrie 1916 – 25 martie/7 aprilie 1917)³⁵, departe de aglomerația și tumultul Iașiului, dar și de freamătul unui târgușor de provincie devenit aproape peste noapte centrul militar al părții ce mai rămăsese din Vechiul Regat. Stabilirea regelui Ferdinand I aici a impus și necesitatea gravității în jurul acestui sat, limitrof Bârladului, a numeroase personalități politice și militare³⁶.

Dimensiunii militare a orașului i se adaugă și cea politică. Situațiile stringente legate de conducerea statului și-au găsit locul, aici, pe agenda monarhului. Una dintre acestea era criza de comandament de la conducerea Marelui Cartier General, care s-a manifestat pe două planuri. Unul dintre acestea a fost contestarea constantă, dar care a luat amploare pe măsura derulării evenimentelor, a generalului Dumitru Iliescu, subșeful Marelui Cartier General și împuternicit la conducere după sinuciderea generalului Vasile Zottu și a doua privea comandamentul frontului românesc³⁷. La Bârlad a fost decisă alegerea generalului Constantin Prezan în fruntea Marelui Cartier General al Armatei Române și românii s-au confruntat cu problemele ridicate de dificila cooperare româno-rusă. Rusia a solicitat succesiv, prin intermediul reprezentanților săi dizolvarea Marelui Cartier General românesc și înglobarea lui în cel rusesc, preluarea administrației căilor ferate și retragerea trupelor române pentru refacere pe teritoriul Imperiului rus³⁸.

Importanța Bârladului în acea vreme a fost subliniată și de I. G. Duca în amintirile sale politice:

³² Berthelot, 2012: 114.

³³ Berthelot, 2012: 121.

³⁴ Clădirea dispunea de zece săli de clasă, plus trei clase ale școlii proprii de aplicație, opt dormitoare, două laboratoare, amfiteatru, sală de spectacole și două biblioteci. Se întindea pe o suprafață de cca. 6.500 m². Școala mai dispunea de o infirmerie situată la intersecția Bulevardului Epureanu cu Bulevardul Gh. D. Palade, baie, spălătorie, magazie, grajduri și o fermă cu o suprafață de 11 ha. Infirmeria aflată la sud-vest față de imobilul instituției, separată de corpul principal al școlii, era alcătuită dintr-un salon mare pentru bolnavi, un salon pentru izolare, două camere mai mici și locuința infirmierului. De asemenea, demn de remarcat era și faptul că instituția avea și o uzină electrică proprie, fapt ce a permis ca iluminatul să fie asigurat permanent, chiar și în cazuri de criză. Dispunea și de o sursă de apă proprie, bazinul de apă alimentând internatul și baia. În aceste condiții este lesne de înțeles de ce a fost preferată și utilizată, în diferite scopuri, de armata română și rusă pe toată durata războiului. Impozantul edificiu a suferit în această perioadă importante deteriorări deoarece aici a fost cantonat Spitalul nr. 112, după aceea Marele Cartier General al armatei române, ulterior Cartierul General al armatei a IV-a ruse și apoi încă două spitale. Ultimele vestigii au fost distruse în perioada regimului comunist între 1957 și 1965/1967.

³⁵ Buhman 2006:189.

³⁶ Maria 2014: 250-256.

³⁷ Spânu 2012: 81.

³⁸ Giurcă, 2006:21-30; Giurcă 2017: 46-58.

„Dificultățile erau așa de mari (mai ales în relațiile cu Marele Cartier General rusesc n. ns.), încât Regele socotise cu drept cuvânt prezența sa indispensabilă la Marele Cartier și imediat după închiderea parlamentului³⁹ s-a înapoiat la Bârlad, sau mai exact la Zorleni, unde locuia la domeniul său particular, la câțiva kilometri de Bârlad. Brătianu însuși se văzu silit nu numai să stea în contact permanent cu Bârladul, dar și să meargă la Marele Cartier cât mai des⁴⁰.

Dar la Bârlad nu se făcea doar strategie militară ci și politică după cum ne lasă să înțelegem același I. G. Duca. După cum – subliniază acesta, „atmosfera de la Bârlad era ostilă lui Brătianu”, iar Olga Prezan⁴¹, dovedind anumite pretenții, nu se sfia „să-l critice pe față”; „anturajul soțului ei lua atitudini de independență și de dispreț față de guvern”. Generalul însuși ar fi manifestat aceleași veleități care „puteau da loc la serioase dificultăți” și divergențe. Este amintit, printre altele, un ordin al lui Prezan ca trupele să se aprovizioneze oriunde interesele lor ar cere-o, fără a ține cont de dispozițiile autorităților, de nevoile și protestele populației civile, fapt ce a dus la un conflict destul de dur cu George Mârzescu, ministrul agriculturii și domeniilor⁴². G. Mârzescu, în replică, a telegrafiat autorităților civile precizând că „ordinul Generalului Prezan nu trebuie luat în considerare, de unde *indignare și amenințări la Bârlad*”⁴³.

Poziția generalului poate fi pusă și pe seama influenței soției sale, ostilă Brătienilor, dar și pe seama unui curent politic ce se conturase atunci. Atitudinea Olgăi Prezan este consemnată de regina Maria:

„Doamna Prezan vorbea cu multă înfrigurare despre politică și era înverșunată împotriva regimului actual. Ca orice femeie, își exprima părerea în cuvinte numeroase, dând pe față și dușmănie personale. Unele dintre spusele ei erau întemeiate pe adevăr, eu însă, sunt într-o situație în care pot judeca o chestiune din toate laturile, astfel încât cunosc primejdia unei schimbări radicale în timpuri atât de grele⁴⁴.

³⁹ Sesiunea Parlamentului s-a deschis la 9 decembrie 1916, în sala Teatrului Național, iar lucrările au fost finalizate în seara zilei de 16 decembrie 1916 (Duca, 1981:103).

⁴⁰ Duca, 1981:104.

⁴¹ Despre aceasta regina comenta: „Doamna Prezan, deși și-a schimbat mult aspectul, are în mare măsură aceleași purtări: aș putea spune că pare să fi rămas aceeași mică intrigantă de pe vremuri, și n-am de gând să-i îngădui să se amestece în viața mea sau în viețile oamenilor care au de-a face cu mine.” Maria, 2014: 305; De altfel, unul dintre cele mai controversate aspecte din viața lui Constantin Prezan a fost cel referitor la viața extraconjugală a celei de-a doua soții, Olga, și la rolul pe care aceasta l-ar fi jucat în ascensiunea în carieră a generalului. Tânără, frumoasă și inteligentă, ea ar fi fost „... singura femeie din România pe care regina Maria a fost geloasă foc. Regina, care încuraja atât de mult incartadele lui Ferdinand, ...vezi Elvira Popescu,... vezi Aristița Disescu... etc. etc. , de data aceasta pusese piciorul în prag! Să nu îl prindă pe Ferdinand în pat cu madam Prezan”. (Țoiu, 2004; Botez, 2014:248-250).

⁴² Gheorghe Gh. Mârzescu (4 iulie 1876, Iași – 12 mai 1926, Iași), om politic și jurist român, care a îndeplinit funcția de primar al orașului Iași între 1914-1916, ministru al agriculturii și domeniilor (11 decembrie 1916 - 28 ianuarie 1918).

⁴³ Duca, 1981: 117.

⁴⁴ Maria, 2014: 414.

La data de 7/20 ianuarie în urma unei întrevederi cu Prezan Regina României nota: „Față de mine a arătat o antipatie extraordinară, violentă în ce îl privește pe Brătianu, pe care, din câte știu, Brătianu i-o întoarce cordial”⁴⁵. Nici regina⁴⁶, care își pierduse încrederea în Brătianu⁴⁷, nu ar fi fost străină de agitația pe care o stârneau la Palat: Chrissoveloni⁴⁸, Symka Lahovari⁴⁹, Maruca Cantacuzino⁵⁰ și Henri Catargi⁵¹, mareșalul Curții⁵². Dar tot ea s-a deplasat la Bârlad pentru a discuta cu regele⁵³, reușind să obțină o mai bună colaborare între rege și guvern. Barbu Știrbey⁵⁴ este cel care destramă cu greutate „țesutul de intrigi din jurul reginei”, cum se exprima Duca.⁵⁵

Prințesa Maria Cantacuzino-Enescu relevă în amintirile ei că în noiembrie 1916 s-a deplasat la Zorleni cu mașina de serviciu a soțului ei, Mihai Cantacuzino, membru al guvernului, unde a avut o întrevedere cu Regele Ferdinand, propunându-l cu aplomb ca prim-ministru pe Alexandru Averescu. Șeful statului nu s-a arătat favorabil unei asemenea opțiuni guvernamentale, arătându-se rezervat în privința luării unei hotărâri imediate. În relatarea convorbirii memorialista scrie că: „De astă dată totuși ora petrecută la Zorleni nu m-a satisfăcut în nici un fel, mai întâi pentru că dat fiind că i-am vorbit numai despre politică – etică, regele nu a răsfoit niciun album și nici nu mi-a arătat florile sale, pe urmă că după ce a ascultat acuzele aduse lui Brătianu și pledoaria în favoarea lui Averescu a refuzat să precizeze data concedierii unuia și a instalării celuilalt. Așa încât cunoscând obișnuita încăpățănare a regelui în privința oricărei intervenții

⁴⁵ Maria, 2014: 305.

⁴⁶ Bulei, 2016: 101.

⁴⁷ Bulei, 2016: 98.

⁴⁸ Sybille Chrissoveloni (1879-1931), englezoaică născută la Galați, căsătorită cu bogatul bancher Jean Chrissoveloni și bună prietenă cu regina.

⁴⁹ Simona (Symki) Lahovari (1881-1936), doamnă de onoare a reginei Maria.

⁵⁰ Maria Rosetti-Tescanu (Maruca Cantacuzino) (1878-1969), una din doamnele de companie și cele mai bune prietene a reginei. Căsătorită cu prințul Mihai G. Cantacuzino, fiul lui Grigore Cantacuzino Nababul, cel mai bogat român al vremii. A fost prietena intimă a filosofului Nae Ionescu, mai apoi recăsătorită în 1937 cu George Enescu. Mama aviatorului Constantin (Băzu) Cantacuzino și bunica scriitoarei Oana Orlea.

⁵¹ Henri Catargi (1860-1944), mareșal al Palatului și diplomat (ministru plenipotențiar la Bruxelles între 1920 și 1929).

⁵² Duca, 1981: 117.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Barbu Știrbey/Știrbei (4 noiembrie 1872, Bufta – 24 martie 1946, București), om politic, industriaș și om de afaceri. Administrator al Domeniilor Coroanei (din 1913), prieten intim al reginei Maria și cumnat cu Ion I. C. Brătianu. A fost considerat unul dintre cei mai inteligenți oameni politici ai timpului, și în această triplă calitate „*eminenta cenușie*” a vieții politice românești, exercitând o considerabilă influență asupra familiei regale, în special a regelui Ferdinand. Constantin Argetoianu, bun cunosător al Țelurilor politice românești, apreciază că era un „*spirit rece și calculat*” care „*avea pe mână toate pârghiile de comandă*” (s. ns.) în perioada refugiului (Argetoianu, 1992, vol. III, partea a V-a (1916-1917):176, 179).

⁵⁵ Duca, 1994, III, p.I: 119.

dezinteresate, mă îndoiesc că Averescu va ajunge la putere la timpul potrivit cel puțin”⁵⁶.

Tendința militarilor de a ignora conducerea politică a stârnit o legitimă îngrijorare în rândul membrilor guvernului, mai ales conexasă condițiilor izbucnirii revoluției din Rusia, care au considerat că această atitudine putea deveni foarte periculoasă. Ministrul de război – Vintilă Brătianu⁵⁷, împreună cu ministrul de interne, Alecu Constantinescu⁵⁸ s-au deplasat la sediul Marelui Cartier General, restabilindu-se ordinea și fiind puse lucrurile în normalitate⁵⁹.

Deplasări ale factorilor de decizie politici ori militari nu se făceau doar unidirecțional, de la Iași la Bârlad, ci și de la Bârlad la Iași în diferite circumstanțe. Regele și mai ales regina au pendulat între cele două orașe moldave, și la fel și alte categorii de persoane. Pe șeful Marelui Cartier General, camaradul său de generație, generalul Ion Rașcu l-a întâlnit, la începutul lunii ianuarie 1917, la Iași⁶⁰. Generalului Prezan îi fusese solicitată prezența – în „Capitala rezistenței până la capăt” – de guvern pentru o aliniere a pozițiilor, deoarece acesta era de acord cu o evacuare în Rusia, mai precis în Basarabia, a unei părți a autorităților și populației. I. G. Duca precizează: „insistând însă a trebuit să-l chemăm la Iași și într-un consiliu de miniștri ținut tot la Greceanu acasă, să-i expunem pe larg argumentele pe care se întemeia hotărârea noastră”⁶¹.

După această perioadă agitată atmosfera politică s-a mai relaxat și o oarecare acalmie părea să se instaleze în primele luni ale anului 1917. Despre acest lucru ne relatează tot I. G. Duca: „De la Marele Cartier nu prea aveam vești multe. Fiind încă la Bârlad, știam numai că se lucrează intens la reorganizarea armatei, că colaborarea cu Generalul Berthelot era intimă, tot mai cordială, și că raporturile cu Generalul Zaharov, comandantul trupelor rusești, deși mai bune, lăsau încă de dorit”⁶².

⁵⁶ Cantacuzino-Enescu 2005: 316; Stan, 2017: 149-150. Ideea nu fost abandonată și regele Ferdinand a luat în calcul înlocuirea lui Brătianu, întâlnindu-se în acest scop cu generalul Alexandru Averescu, la Târgu Frumos, în ziua de 24 ianuarie/7 februarie 1917. În urma discuțiilor s-a ajuns la concluzia ca regele Ferdinand să rămână comandantul suprem al armatelor aliate pe frontul român, iar Alexandru Averescu să fie desemnat comandant al armatei române. Acesta din urmă a fost de părere ca generalul Prezan să rămână în continuare șef al Marelui Cartier General, atașat regelui, având misiunea de a asigura legătura dintre comandamentul româno-rus și armata română. Aceste propuneri nu s-au materializat în practică, astfel că cei doi generali și-au păstrat funcțiile pe care le dețineau la acea dată (Averescu, f. a.: 125-127; Otu, 2016: 168-169). Percepția monarhilor că Alexandru Averescu va juca un rol mai important decât cel strict militar, reiese și din consemnările reginei: „Încerc, împreună cu Barbu [Știrbey, n. ns.], să pregătesc terenul pentru relațiile dintre el și Nando, fiindcă poate, într-o zi, el va fi omul de care va trebui să ne folosim” (Maria, 2015:25).

⁵⁷ Vintilă I. C. Brătianu (16 septembrie 1867, București - 22 decembrie 1930, București), om politic liberal, fratele lui Ionel Brătianu. Ministru de război în 1916-1917. Prim-ministru al României între 24 noiembrie 1927 - 9 noiembrie 1928.

⁵⁸ Alexandru Constantinescu, supranumit „Porcu” (4 septembrie 1859, București – 18 noiembrie 1926, București) doctor în drept la Paris, om politic liberal, deputat (din 1901) și senator. Ministrul Agriculturii și Domeniilor (1909-1910, 1914-1916, 1922-1926), ministru de Interne (1916-1918), al Industriei și Comerțului (1918-1919).

⁵⁹ Duca, 1981:117

⁶⁰ Spânu, 2011:10.

⁶¹ Duca, 1981: 110.

⁶² Duca, 1981: 129.

De asemenea șederea lui Barbu Știrbey la Zorleni cu regele, conferea guvernului liniște la Iași⁶³, iar generalul „Prezan a renunțat și el la orice atitudine ostilă, raporturile cu noi au devenit nu numai corecte, dar, și cordiale”⁶⁴.

Tot la Bârlad a funcționat și Cartierul General al armatei ruse din România, după cum nota, nemulțumită, regina Maria în jurnalul său de război: „sunt în continuare de părere că așezarea Cartierului General românesc și a celui rus într-un oraș deja prea plin nu a făcut decât să ne îngreuneze situația” (s. ns.)⁶⁵. Dificultățile inerente existenței a doi poli de decizie nu o nemulțumeau numai pe regină, ci și pe majoritatea miniștrilor. Pe de o parte factorii de decizie militari și regele se aflau la Bârlad și respectiv Zorleni, pe când guvernul, parlamentul și principalele instituții ale statului se stabiliseră la Iași. Într-o consultare cu regina, la 14/27 ianuarie 1917, „miniștrii au declarat că, atâta timp cât Cartierul General e la Bârlad și nu se poate stabili nici o cale de comunicare, e de așteptat ca lucrurile să meargă prost, fiindcă nu se acționează unit din toate părțile”⁶⁶.

Iarna anului 1916/1917 a fost grea din toate punctele de vedere: temperaturi extrem de scăzute, apariția epidemiei de tifos exantematic, mulțimea de refugiați, întreținerea celor circa un milion de militari ruși și moralul scăzut în urma înfrângerilor militare au reprezentat câteva dintre problemele dificile cu care s-au confruntat autoritățile române. Principalul obiectiv însă a fost refacerea armatei, de la organizare și echipare, până la instrucție și motivarea angajării în luptă. Acest lucru a fost posibil și cu sprijinul Misiunii Militare Franceze, care a asigurat înzestrarea cu noi tipuri de arme și instrucția utilizării acestora.

Măsurile adoptate de către generalul C. Prezan, în primele săptămâni după preluarea comenzii Marelui Cartier General, au vizat îmbunătățirea stilului de lucru în cadrul secțiilor și birourilor, pentru a se putea răspunde prompt cerințelor operaționale de la începutul lui decembrie 1916, când principala sarcină a Marelui Cartier General era stabilirea zonelor de concentrare a corpurilor de armată și diviziilor, gruparea efectivelor, tehnicii și materialelor acestora. Începutul a fost reprezentat de modificările de personal la nivelul Marelui Cartier General, fiind aduse persoane capabile, oneste, evidențiate în Campania recent încheiată. Una din primele numiri a fost cea a maiorului Ion Antonescu⁶⁷ ca șef al Biroului Operații din Marele Cartier

⁶³ În condițiile în care Știrbey era susținător al lui Brătianu (cumnatul său) și al guvernului condus de acesta. Duca, 1981: 116.

⁶⁴ Duca, 1981: 117.

⁶⁵ Maria, 2014: 316.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Maiorul Ion Antonescu (viitorul mareșal) a devenit șef al Biroului Operații al Marelui Cartier General (5 decembrie 1916 – 1 aprilie 1918), preluând funcția de la locotent-colonelul Radu R. Rosetti. Pentru detalii privind rolul jucat în Primul Război Mondial, vezi Dobrinescu, 1997: 91-92; Focșa, 2014: 290-294. Prezența maiorului Ion Antonescu a fost apreciată corect, mai târziu, de către predecesorul acestuia, maiorul Radu R. Rosetti, care a scris că la numirea acestuia „nu se cunoștea (...) marea valoare ca om și ca militar a șefului Biroului său de operațiuni, căpitanul (maiorul. n.n.s.), nici faptul că generalul și căpitanul se completau așa de bine, că puteau colabora atât de desăvârșit” De altfel, generalul Radu R. Rosetti avea să recunoască faptul că Ion Antonescu era „mult mai bine

General, funcție în care va rămâne până la 1 aprilie 1918. O altă modificare a fost la conducerea structurii de informații militare, unde colonelul Eracle Nicoleanu a fost înlocuit cu adjunctul său, locotenent-colonel Nicolae Condeescu⁶⁸.

În acest sens, au fost emise ordine precum cele din 6 decembrie 1916⁶⁹ și cel din 22 decembrie intitulat *Instrucțiuni secrete privitoare la reorganizarea armatei*⁷⁰. Obiectivele principale ale activității desfășurate de Marele Cartier General până în martie 1917 au fost conceperea, organizarea, conducerea și coordonarea activităților referitoare la reorganizarea armatei și elaborarea planului operativ pentru campania anului 1917⁷¹.

O prezentare a situației din acea perioadă avem de la căpitanul englez J. D. Scale, care ne descrie atmosfera ce domnea în cadrul armatei într-o lumină deloc pozitivă:

„Orașele mari ca Iași și Bârlad sunt în prezent pline de ofițeri români îmbrăcați cu fast, pudrați și machiați care nu fac absolut nimic; unii dintre ei, fără îndoială, sunt în permisie, însă majoritatea absentează de la unitățile lor. Cu un astfel de exemplu cu greu pot fi învinovați soldații simpli dacă fac și ei același lucru, iar satele sunt pline de soldați români care nu fac nimic. Cred că de curând a fost emis un ordin care cere tuturor soldaților și ofițerilor români să se alătore unităților lor de îndată, anulând toate permisiile și cerând tuturor gradelor care au permisii medicale să se prezinte pentru examinare”⁷².

Situația relatată era una reală din moment ce la nivelul conducerii armatei (21 decembrie/3 ianuarie 1917) se constata că, în ciuda numeroaselor ordine și dispozițiilor luate, „se mai găsesc încă foarte mulți ofițeri și soldați care rătăcesc prin orașe și sate, prin gări și drumuri” și se dădeau ordine ferme ca toți ofițerii și soldații să fie la posturi în termen de cinci zile. În continuare documentul sublinia că „rătăcește încă prin țară, numai cine este lipsit de conștiință, de suflet și de voință. Nu știe unde este corpul (unitatea militară n. ns.) numai acela care nu vrea să știe”⁷³.

Pe fondul acestor grave probleme, după bătălia de la Neajlov-Argeș, generalul Constantin Prezan, în calitate de șef al Marelui Cartier General, a luat primele măsuri pentru reinstaurarea disciplinei, cerând darea în judecată a unui

înzestrat ca mine din punctul de vedere al artei comandamentului și cu însușiri firești mai militarești ca mine (Rosetti, 1997:103-104).

⁶⁸ General Nicolae Condeescu (17 februarie 1876, Coșereni, Ialomița – 11 iulie 1936, Urlați, Prahova) a urmat Școala Militară de Infanterie (1894-1896), Școala Superioară de Război (1903-1905), a efectuat un stagiu în armata austro-ungară, după care a fost mutat în Serviciul de Informații al Armatei (1916-1919). În perioada 14 aprilie 1930 – 18 aprilie 1931, a deținut funcția de ministru de război în guvernele conduse de Iuliu Maniu, George G. Mironescu, din nou Iuliu Maniu și din nou George G. Mironescu. Pentru mai multe detalii, a se consulta: Spănu, 2010: 56-60; Spănu, 2013:171-176.

⁶⁹ Ordinul cu numărul 3815. A.M.R.-M.C.G., 253/1916:19.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 49.

⁷¹ Giurcă, 201, 1b: 254.

⁷² Clapa, 1980:134-135.

⁷³ A.M.R.- M.C.G., 469/1916: 9.

grup de ofițeri pentru comportare necorespunzătoare. Din acest grup au făcut parte, printre alții, colonelul Constantin Caracaș și generalul Alexandru Socec. Așa cum apreciază, I.G. Duca, un exemplu trebuia dat și Prezan „a adus un mare serviciu armatei, disciplinei și moralului ei prin această condamnare”⁷⁴. Prin acțiuni hotărâte comandantul Marelui Cartier General a instituit ordinea într-o armată afectată de retragere și greutățile refugiului în Moldova, iar victoriile din vara anului 1917 au generat respect și aprecieri elogioase în rândul aliaților noștri și în întreaga lume.

Marele Cartier General a coordonat nu numai operațiunile militare, ci și activitățile specifice de obținere a informațiilor, precum și cele contrainformative. În perioada refacerii și reorganizării armatei române, o atenție deosebită a fost acordată și unui domeniu în care armata a dovedit unele „lacune și slăbiciuni”, spionajul și contraspionajul. Campania din 1916 a relevat *neajunsurile*⁷⁵ din acest domeniu ce au făcut posibilă trădarea colonelului Alexandru Sturdza⁷⁶.

Pentru contracararea acestor deficiențe s-au întreprins acțiuni de consolidare și eficientizare a randamentului din domeniul informațiilor și contrainformațiilor. În perioada bătăliei, la 20 februarie 1917, generalul Prezan a aprobat „*Instrucțiunile asupra organizării și funcționării serviciului de informații*”⁷⁷, elaborate și emise de Marele Cartier General – Secția I-a – Biroul de informații, care a reprezentat primul regulament în acest domeniu din armata română și a precizat foarte clar organizarea unui asemenea serviciu de la Marele Cartier General până la nivel de regiment, atribuțiile, metodele și mijloacele de obținere a informațiilor⁷⁸.

Un alt element de noutate îl reprezenta înființarea unei noi structuri intitulată „Serviciul Secret” cu atribuții de spionaj și contraspionaj, aflată în subordinea directă a Marelui Cartier General⁷⁹. La sfârșitul anului 1916 a luat ființă și

⁷⁴ Duca, 1994: 163.

⁷⁵ Alin Spânu, 2012: 94.

⁷⁶ Colonelul Alexandru Sturdza (23 mai 1869 – 28 septembrie 1939, Zurich), fiul lui D. A. Sturdza, istoric, președintele Partidului Național Liberal, prim-ministru în mai multe rânduri și ginerele lui Petre P. Carp, liderul Partidului Conservator și prim-ministru, a urmat Școala Militară în Germania, după care a revenit în țară (18 aprilie 1892). Atașat militar la Paris (1907-1910), profesor și director al Școlii Militare de Ofițeri, calitate în care a elaborat mai multe manuale. Colonel din 1 decembrie 1914, la intrarea României în război a primit comanda Brigăzii 7 Mixte. După trădare, a rămas în București, în slujba germanilor și a plecat în Germania la 19 martie 1918. A rămas până în 1938, când s-a stabilit în Elveția, activând ca funcționar de bancă și profesor la o școală privată. Alin Spânu, *Serviciul...*, nota 258, pp. 94-95. Pe larg detalii despre cazul său în: Ștefănescu, 1994: 54-57; Ilie, 2007: 3-7; Otu, 2008: 121-128; Otu, Georgescu, 2017.

⁷⁷ Documentul schișă, în fapt, pentru prima dată doctrina activității de obținere a informațiilor cu caracter militar. Pentru detalii vezi Marele Cartier General, Secția I, Biroul Informații, *Instrucțiuni asupra organizării și funcționării Serviciului de Informații*, Iași, 1917.

⁷⁸ Alte precizări ale instrucțiunilor se refereau la: modul de desfășurare a activității informative și a manipulării informațiilor; atribuțiile personalului îndrăguit cu misiuni informative; stabilirea cu mai multă exactitate a misiunilor aviației de recunoaștere și a modului de executare a cercetării aeriene; coordonarea activității agenților secreți (http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/spionajul-rom-nesc-n-primul-r-zboi-mondial).

⁷⁹ Spânu, 2011: 18.

Serviciul Special de Siguranță româno-rus, cu atribuții contrainformative⁸⁰ în zona de operații și în spatele frontului, având în vedere că pe teritoriul României existau patru armate ruse și colaborarea informativă și contrainformativă devenise obligatorie⁸¹.

Direcția Poliției și Siguranței Generale a trecut și ea la înființarea unor brigăzi speciale în orașele Roman, Bârlad, Tecuci, Piatra-Neamț, Vaslui. Numai în birourile de siguranță centrale din Iași lucrau 73 de agenți care se ocupau cu munca informativă. Această activitate era dificilă întrucât se bănuia, și ulterior s-a confirmat, că numărul celor care lucrau pentru inamic ajunsese deja foarte mare⁸², dovadă fiind și o listă cu numele a 33 de spioni condamnați la moarte, publicată la 31 mai 1917⁸³.

Prezan a avut și merituosă⁸⁴ idee de a crea, în decembrie 1916, o gazetă cotidiană a Marelui Stat Major, care să fie trimisă atât soldaților pe front, cât și populației din Moldova care îndura lipsurile și suferințele războiului. Ea trebuia să aibă rolul de a contracara propaganda germanofilă și de „a ridica moralul soldaților și al populației civile, căutând a risipi infiltrațiile veninoase ale spionilor și colportorilor de știri false”⁸⁵. Locotenentul Mihail Sadoveanu⁸⁶, fiind detașat în decembrie 1916 pe lângă Marele Cartier General, a primit însărcinarea de a o edita (redactor-șef O. Goga⁸⁷), revista apărând la Iași în primăvara lui 1917 sub denumirea de „România – organ al apărării naționale”⁸⁸.

⁸⁰ În articolul 1 al regulamentului de funcționare se prevedea necesitatea colaborării dintre organele de contrainformații române și cele ruse, atât în vederea contracarării acțiunilor de spionaj ale inamicului, cât și pentru descoperirea oricăror infrațiuni săvârșite împotriva celor două armate. Unele informații privind organizarea și funcționarea acestei structuri se regăsesc și în: Brestoiu, Bobocescu, 1979: 220-226; Troncotă, 1999: 66-69; Troncotă, 2002: 51-53; Moraru, 2009:65-74.

⁸¹ Spănu, 2012: 101.

⁸² Gheorghe, Șerban, 2007: 180-181.

⁸³ Spănu, 2012: 97.

⁸⁴ Nicola 2001:176.

⁸⁵ Bostan, 2016.

⁸⁶ Mihail Sadoveanu (5 noiembrie 1880, Pașcani – 19 octombrie 1961, Vânători-Neamț), scriitor, academician și om politic român. În preajma războiului, la data de 16 ianuarie 1915, scriitorul, având gradul de locotenent, este concentrat la Piatra Neamț, în cadrul Regimentului 16 „Războieni. În dosarul personal se specifică: „Este corpolent însă foarte ușor în mișcări încât poate face campania. Fiind concentrat de doi ani și-a însușit cunoștințele militare”. (A.M.R., *Memorii bătrâni – căpitani*, 738: 14) Mobilizat, la data de 15 august 1916, ca locotenent – o dată cu intrarea României în război – a lucrat la cenzură, la București, până în preajma sărbătorilor de iarnă, când a fost chemat la Regimentul 16 Infanterie, Suceava, de unde urma să plece pe front. Un alt ordin, însă, l-a trimis la Marele Cartier General care se afla la Bârlad, unde a primit însărcinarea de a înființa și de a conduce ziarul „România”, organ al apărării naționale. Într-un raport înaintat MCG, locotenentul Sadoveanu anunța că s-a deplasat la Iași și a convocat o seamă de scriitori, care au discutat și iscălit un memoriu privind apariția unei gazete zilnice. Această gazetă urma să ajungă atât în prima linie a frontului cât și la unitățile aflate în refacere, cca 15.000 – 20.000 de exemplare zilnic. Pentru detalii, vezi: Mușat, 1978; Diaconescu, 2010: 507-512.

⁸⁷ Despre înființarea gazetei, un mare om de cultură al timpului, Onisifor Ghibu, își amintea ce îi relatase Octavian Goga: „Să știi că gândul de a pleca cu tine în Basarabia nu se poate realiza. Alaltăieri m-a chemat (la Bârlad n. ns.) generalul Prezan, comandantul suprem al armatei, un om de bine și o minte luminată, care a hotărât, nu știu grație căror împrejurări, să înființeze la Marele Cartier

Multe din diferitele instituții militare și-au mutat temporar ori definitiv sediul la Bârlad. Pe lângă Marele Cartier General a funcționat între, 21 decembrie 1916 și 1 aprilie 1917, pentru comunicații cu unitățile militare, și o stație T. F. F.⁸⁹ comandată de căpitanul Petrescu T. Nicolae. La Bârlad, Misiunea Militară Franceză (25 noiembrie/8 decembrie 1916 – 26 februarie/11 martie 1917) dispunea de propriul Serviciu de T.F.F. (ce îngloba și o secție de radiogoniometrie), precum și unul de meteorologie⁹⁰, condus de inginerul Ferraud⁹¹; la care se adăuga și un Spital de campanie francez.

Pregătirea aviației pentru război a însemnat și identificarea și amenajarea unor aerodromuri de rezervă, încă din 1915, în apropierea localităților: Strehăia, Târgu-Jiu, Râmnicu Vâlcea, Câmpulung Muscel, Câmpina, Târgu Ocna, Piatra Neamț, Cobadin, Alexandria, Buzău, Galați, Tecuci, Bârlad⁹². Ca urmare a ocupării Bucureștiului de către trupele Puterilor Centrale, orașele Iași, Tecuci, Brăila, Bacău, Galați și Bârlad (mai târziu și Botoșani) vor deveni principalele baze aeriene ale Armatei Române⁹³.

General, în fruntea căruia stă, o gazetă cotidiană, care să fie trimisă pe front, în prima linie, și care să alimenteze și nevoile sufletești ale poporului din spatele frontului. Pentru această gazetă, care se va chema *România*, am fost desemnat director” (Ghibu, 1974: 130-131).

⁸⁸ Bostan, 2016.

⁸⁹ <http://www.bucurestivechisinioi.ro/2014/09/deci-unde-era-statia-t-f-f-baneasa/>.

⁹⁰ Despre serviciul meteorologic de la Bârlad, informații prețioase ne oferă un text redactat, în august 1917, de celebrul fizician de mai târziu, Ștefan Procopiu: „Misiunea franceză, la Bârlad, pe timpul războiului, având ca servicii telegrafia fără fir, meteorologia, și aerologia aviației. În Bârlad misiunea franceză a avut două servicii proprii ale ei:

1. Telegrafia fără fir și o stațiune de primire radiogoniometrică. Aceasta stațiune a fost instalată în curte la madame Davidoglu, într-o cameră din mijlocul ogrăzii, spre poartă. Stațiunea era formată dintr-un stâlp înalt de 25 metri (din bucăți), pe care erau prinse sârmele de primire antenă și dintr-o instalație interioară, invenție franco-italiană, servind a primi telegramele aliate sau dușmane și mai ales de a ști direcția de unde vine; de aceea se și numea serviciul goniometric.

2. Serviciul meteorologic și aerologic al aviației, care are scopul de:

a) a prevedea vremea și mai ales vânturile pentru ziua de mâine.

b) a măsura direcția vântului și iuțeala lui, pentru straturile superioare ale atmosferei până la 10000 metri.

Aceste două lucruri servesc aviatorilor pentru a ști când să plece și în ce pătură de aer este mai avantajos să se susțină: să evite vârtejurile de aer, să evite vânturile care-i merg dimpotrivă, etc. Apoi mai servesc artileriei grele pentru a ști anume ce corecțiuni trebuie făcute la tragerea ghiulelelor, care străbat pături înalte ale atmosferei. Serviciul acesta este instalat în corpul de case a d-nei Davidoglu, într-o fostă bucătărie. Aci se aflau aparatele aduse parte din București și parte din Franța: barometre, termometre, higrometru, giruetă, cum și aparate pentru sondarea aerului: baloane de cauciuc, câteva mii, tuburi cu hidrogen comprimat pentru umflarea baloanelor și un teodolit (luneta cu care se studiază urcatal balonului în aer și din care se calculează iuțeala vântului și direcția lui); „*Meteorologia orașului Bârlad al Moldovei și Serviciul meteorologic francez, din Bârlad, este primul de acest fel din Țara Românească* (s. ns.) și probabil că, după război, după modelul lui se vor înființa în diferitele orașe principale ale României stații meteorologice. 12/25 Aug. 1917” (Antonovici, 1926:301-302).

⁹¹ *Ibidem*, p. 301.

⁹² Avram, 2013: 17.

⁹³ Avram, 2016: 21.

În iarna anului 1916-1917, la Bârlad a funcționat Școala de Pilotaj de la Cotroceni care, la 27 septembrie 1916, fusese evacuată la Tecuci și apoi Bârlad⁹⁴ până la sfârșitul anului 1916⁹⁵. Alături de aceasta a fost și Școala de Observatori Aerieni condusă de maiorul de la Perelle mutată apoi la Botoșani și pusă sub comanda căpitanului – aviator Constantin Beroniade⁹⁶.

Tot aici, pe aerodromul de la Bârlad, în vara anului 1917, în timpul grelelor încleștări de la Mărășești, regele Ferdinand I decora⁹⁷ ofițeri de aviație francezi și români din cadrul unităților aparținând Corpului II aeronautic mutate temporar de la Tecuci, din cauza puternicii ofensive germane și bombardării aerodromului. Într-un raport, din august 1917, H. Berthelot⁹⁸ a evidențiat faptele de vitejie și curaj ale căpitanului aviator Maurice Gond, din misiunea aeronautică franceză, care într-o bătălie aeriană dată lângă Bârlad doborâse un avion german⁹⁹ „într-o grădină din acest oraș”¹⁰⁰.

O posibilă locație a aerodromului ce a deservit Școala de pilotaj și antrenament și alte unități de aviație poate fi plasată pe platoul de lângă Cimitirul „Eternitatea”, unde a funcționat și în 1940 o unitate de aviație¹⁰¹. Cu aceeași destinație, de aerodrom pentru avioane, utilitare de data aceasta, îl regăsim și în perioada de dinainte de 1989. Mai probabil este, în opinia noastră, spațiul denumit în epocă „câmpul de la iarmaroc” unde aterizase aviatorul Gheorghe Negrescu la 27 mai 1912¹⁰² și care a fost utilizat și el în aceleași scopuri și în a doua conflagrație mondială¹⁰³. În anumite poze¹⁰⁴, datate 1918, apare legenda – familia regală pe „câmpul de aviație” de la Bârlad, cum este specificat, de altfel, și într-un raport al serviciilor de informații care au monitorizat o manifestație a trupelor rusești, la 1 mai 1917¹⁰⁵.

În cadrul procesului de reorganizare a aviației, pentru apărarea frontului de atacurile avioanelor inamice, s-au înființat posturi de observare înaintate în diferite localități precum: Galați, Târgu-Ocna, Bacău, Târgu-Frumos, Iași și Huși. Centrul pentru primirea informațiilor se afla la Bârlad, stabilindu-se cinci zone de semnalare, descriind din Bârlad cercuri cu raze de 10, 20, 30, 40 și 50 de kilometri. Astfel, zona de 10 kilometri trecea prin comunele Cioara-Bursucani-Coroiești de Jos, nord

⁹⁴ Balotescu, Zgăvârdici, 1984: 100.

⁹⁵ Colonelul Vergnette, comandantul Direcției aeronautice, solicita structurilor superioare militare românești, la 25 decembrie/7 ianuarie 1917, cu prilejul transferului Școlii de aviație de la Bârlad la Botoșani, 10 vagoane. A.M.R.-MCG, 433/1917:1068.

⁹⁶ *Escadrila*, 1986: 60.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 105; Proca, 2017: 279.

⁹⁸ <http://casa-regala.blogspot.ro/2011/05/primul-razboi-mondial-luptele-cu.html>.

⁹⁹ *Escadrila*, 1986:111.

¹⁰⁰ A.M.R., M.C.G., 233/1916: 84; *Escadrila*, 1986:110.

¹⁰¹ http://www.virtualarad.net/orizont_aviatic/iulie_2003/articol5/articol_5.htm.

¹⁰² În spatele Grădinii Publice (Proca, Proca, 2011:103).

¹⁰³ Mărturii orale.

¹⁰⁴ Mandache, 2016, ilustrațiile Nr. 152 și 153.

¹⁰⁵ Antonovici : 299

de gara Tutova. Zona de 20 kilometri străbătea localitățile Epureni-Stroenesti-Podul Turcului-Liești. Ultima zonă, cea de 50 kilometri, cuprindea localitățile Tecuci – Oancea – Vaslui – Ionești – Horgași – Cosănești – Domnești (Moara Domnească)¹⁰⁶.

În oraș au mai funcționat și alte structuri militare precum: Regimentul de căi ferate¹⁰⁷, Batalionul 3 Pionieri/Corpul 3 Armată¹⁰⁸, Corpul Automobilștilor Voluntari¹⁰⁹, Regimentul cu Tracțiune Automobilă – cu un parc auto și o secție de reparații¹¹⁰, Școala de Cavalerie Bârlad¹¹¹, Școlile de Tragere ale Artileriei (1917)¹¹², Școala Militară de Artilerie și Geniu¹¹³, depozite militare¹¹⁴ etc.

Din 3/16 octombrie 1916 până în martie 1917, generalul, H. M. Berthelot s-a aflat permanent lângă Marele Cartier General român, la Periș și Buzău, apoi la Bârlad. În cunoștință de cauză privind preparativele care se efectuau la Bârlad pentru mutarea Marelui Cartier General la Iași, la 24 februarie/9 martie 1917, H. M. Berthelot nota: „Ieri, Saharov mi-a spus că, dat fiind că regele este obligat să se ducă frecvent la Iași, crede că trebuie să își instaleze acolo cartierul general. Prezan este de aceeași părere. În aceste condiții mă voi instala și eu acolo”¹¹⁵.

Dacă până la începutul anului 1917 prezența Marelui Cartier General la Bârlad și Zorleni nu era un impediment în desfășurarea activităților de reorganizare a armatei, pregătirea campaniei pentru vara anului 1917 a impus dislocarea acestuia în apropierea zonei unde erau concentrate marile unități militare. De asemenea, disocierea celor doi poli de conducere politică și militară generase mari dificultăți

¹⁰⁶ Avram, 2012: 133.

¹⁰⁷ Humă, 2010: 36; vezi și adresa: <http://hercaud.free.fr/acmcftp/istoric.htm>.

¹⁰⁸ <https://republica.ro/acum-100-de-ani-intram-in-primul-razboi-mondial-un-razboi-pe-care-l-am-pierdut-zdrobitor>.

¹⁰⁹ „Toți proprietarii de automobile fuseseră mobilizați cu mașinile lor, având ordinul de a se duce la Marele Cartier, aflat acum la Bârlad” (Ghyka, 2014: 311). Reorganizările diferitelor structuri militare nu au determinat și mutarea centrului de comandă al Corpului Automobilștilor Voluntari de la Bârlad, deoarece într-un ordin din 11/24 decembrie al M.C.G. se specifica „C.A.V. cu comanda de automobile rămân la Bârlad”. A.M.R., *fond M.C.G.*, 233/1916: 27.

¹¹⁰ La Bârlad a funcționat și Parcul I Reparații al Regimentului cu Tracțiune Automobilă. SJANV-POB, 2/1917: 32.

¹¹¹ A.M.R., *M.C.G.*, 759/1917: 291-292.

¹¹² Școala specială de artilerie nu a mai funcționat în timpul războiului. Cu toate acestea, pregătirea artileriștilor a continuat prin cursurile „Școlilor de tragere ale artileriei” organizate la Bârlad începând cu 15 martie 1917. În componerea acestor școli au intrat: „Școala de tragere a artileriei de câmp și de munte”, „Școala de tragere a artileriei grele”, „Școala de tragere a artileriei antiaeriene” și „Școala de specialiști”. Durata cursurilor acestor școli era diferită: de 15, 20 sau chiar 60 de zile. Activitatea reglementată din anul 1918 prin Înaltul Decret nr. 2793 prin care se aproba Regulamentul școalelor de tragere a artileriei. *IAR* 1977: 195; Râșcanu-Gramaticu, 2014: 276.

¹¹³ Pentru o scurtă perioadă de timp, la sfârșitul anului 1916 unde s-a regrupat. „Manuscriptum”, 1983: 93; Coloșenco, 1989: 166; Codreanu, 2010: 93.

¹¹⁴ Costan [s.a]; Proca 2017: 149-150.

¹¹⁵ Berthelot, 2012: 155. Anterior, Berthelot îi scria nepotului său Georges: „Probabil nu voi mai rămâne prea mult timp aici. Cartierul general se va muta cu siguranță la Iași în cursul săptămânii viitoare. Regele este deja acolo; Saharov se instalează sâmbătă; în ce mă privește, voi pleca de aici pe 11 martie, după amiază, dar mă voi opri trei zile la Vaslui pentru a vedea diviziile Corpului 5 armată, care se reface acolo cu artileria grea românească” (Berthelot, 2012:154-155).

de comunicare. Se adăugau la aceste considerente rațiuni de securitate, Bârladul fiind situat într-o zonă unde erau dislocate mari unități ale Armatei 6 ruse.¹¹⁶

În aceste condiții s-a luat hotărârea mutării Marelui Cartier General în Iași încă din luna decembrie 1916. La 11/24 decembrie Berthelot, nota: „Se vorbește de transferul Marelui Cartier General la Iași, regele fiind obligat să supravegheze în fiecare zi munca miniștrilor și deciziile politice”¹¹⁷. Într-o telegramă din 7/20 februarie 1917, dr. Ioan Cantacuzino¹¹⁸ arată imposibilitatea disponibilizării spațiilor de la Școala Sf. Sava și Liceul Militar pentru Marele Cartier General¹¹⁹. În aceste condiții transferarea a fost amânată pentru începutul lunii martie.

În preajma plecării la Iași, la 10 martie 1917, comandamentul Marelui Cartier General se adresa Garnizoanei Bârlad cu rugămintea să intervină „pe lângă unul din spitalele din această garnizoană ca să primească în caz de necesitate oameni de trupă ai Eșalonului I al Marelui Cartier General ce s-ar putea îmbolnăvi, din cei rămași cu caii în această garnizoană”¹²⁰.

Pentru transportul Marelui Cartier General au fost utilizate 4 trenuri, totalizând 148 de vagoane de clasă, transport marfă și platforme. Încărcarea vagoanelor și imbarcarea personalului s-au executat pe timp de zi, iar transportul pe direcția Bârlad – Iași noaptea, între orele 19.00 și 5.00. Printr-o adresă către Poliția Bârlad, din 11 martie 1917, se solicita „măine 12 martie ora 7.00 să se trimită la Marele Cartier General 30 de căruțe pentru a transporta la gară bagajele. Căruțele vor fi cât se poate de solide, fiind însoțite de bărbați, pentru a încărca și descărca bagajele. Oamenii vor avea asupra lor hrana necesară pentru toată ziua și vor veni în mod regulat până la plecarea întregului cartier. De asemenea veți trimite și o birjă cu doi cai, care se va schimba regulat din 6 în 6 ore”¹²¹.

În documentația pentru pregătirea operațiunii, realizată sub coordonarea generalului Constantin Christescu se specifică: „Transportul materialelor și bagajelor la Gara Bârlad se va face cu ajutorul camioanelor automobile și cu căruțele rechiziționate în acest scop”¹²².

Lipsa unor mijloace de transport suficiente a determinat ca procesul să se desfășoare eșalonat, în perioada 12/25 – 15 /28 martie 1917, eșalonul I ocupând clădirea Liceului Militar, unde au fost instalate birourile secțiilor și cazați o parte

¹¹⁶ Giurcă, Georgescu, 2012: 138.

¹¹⁷ Berthelot, 2012: 126.

¹¹⁸ Ion Cantacuzino (1863-1934), renumit medic și bacteriolog. A fost conducătorul serviciilor sanitare militare și civile în timpul Primului Război Mondial.

¹¹⁹ „Situția bolnavilor din Iași devine din zi în zi mai înspăimântătoare. Spitalele sunt supraîncărcate și nu mai este loc pentru un singur bolnav. Golind Școala „Sf. Sava” și Liceul Militar pentru Marele Cartier, ar însemna de azi până mâine să rămână 1800 de muribunzi pe drumuri. Pe a mea răspundere am împiedicat această evacuare. Zilnic ne sosesc sute de bolnavi și muritori de foame. În vederea construirii imediate de barăci la Iași, rog dați ordine foarte severe pentru expedierea aici cel puțin a două trenuri compuse exclusiv din material de lemnărie, sub paza jandarmilor. Dacă nu se execută de urgență, situația poate deveni disperată.” A.M.R., *M.C.G.*, 759/1917: 278.

¹²⁰ A.M.R., *M.C.G.*, 759/1917: 374.

¹²¹ A.M.R., *M.C.G.*, 759/1917: 383.

¹²² A.M.R., *M.C.G.*, 756/1917: 256.

din ofițerii care le încadrau. Eșalonul II al Marelui Cartier General a rămas în continuare la Bârlad, cu toate inconvenientele de ordin militar¹²³.

Într-un document al Primăriei Comunei Bârlad, din 26 iulie 1918, în care se analiza contribuția orașului la război se aprecia că acesta a fost „*a doua capitală a Moldovei, după orașul Iași*”¹²⁴ (s. ns.): „Aceasta s-a dovedit pe deplin în momentele cele mai grele, când orașul nostru a ajuns și a fost în stare, să fie punctul cel mai important de legătură, de trecere a armatelor în și dinspre câmpul de luptă, depozit însemnat de muniții, alimente și furaje, de căutarea răniților, de adăpostirea refugiaților, sediul celor mai importante administrații militare române și ruse, precum și sediul unei rezerve numeroase de trupe rusești”¹²⁵.

Pentru o scurtă perioadă de timp, noiembrie 1916 – martie 1917, orașul a avut o importanță mai mare decât mărimea sa (centru militar și de decizie politică), dobândind prin forța împrejurărilor un statut de *capitală militară* a României neocupate de inamic.

Orașul s-a văzut pus în fața unor situații limită, fiind nevoit să se ridice la nivelul noului statut. Totodată a devenit și un important loc de retragere nu numai pentru instituțiile militare dar și pentru civili, populația Bârladului crescând brusc de 2-3 ori, de la 26.500 la peste 60.000 de locuitori, ospitalitatea bârlădenilor fiind pusă la grea încercare.

Prin urmare, Bârladul, deși nu a avut poziția de prim rang a Iașului, merită celebrat pentru contribuția sa la făurirea istoriei naționale. Fără îndoială că despre Bârlad, ca un oraș ce a jucat un rol important în timpul refugiului din Războiul Întregirii, ar mai fi multe de scris. Aici și-a găsit adăpost temporar regele Ferdinand I Întregitorul, aici au fost dislocate cele mai importante instituții de conducere militară, aici a fost parțial reorganizată armata și tot aici s-au inițiat pregătirile pentru marile victorii ale anului 1917.

ANEXĂ

Tablou cu adresele domnilor ofițeri de la Marele Cartier General¹²⁶ Misiunea Franceză¹²⁷

Numele și prenumele	Gradul militar	Adresa
H. M. Berthelot	general	B-dul Palade ¹²⁸
Vuillemin ¹²⁹	general	Str. I. C. Brătianu ¹³⁰ (casa Cristea)

¹²³ Giurcă, 2016:191.

¹²⁴ SJANV- POB, 2/1919: 6.

¹²⁵ SJANV- POB, 2/1919: 1.

¹²⁶ A.M.R-M.C.G., 449/1916: 618-624.

¹²⁷ A.M.R-M.C.G., 449/1916: 621-622.

¹²⁸ Actuala Str. Republicii de le Stadion spre Grădina publică.

¹²⁹ Charles-Ernest Vouillemin (1865-1954), colonel francez, ulterior general de brigadă, inspector pentru artilerie în cadrul Misiunii. În 1918, a fost propus de Berthelot să-i succedă în funcție.

¹³⁰ Actuala Str. V. I. Pârvan.

Numele și prenumele	Gradul militar	Adresa
Coullaud ¹³¹	Lt. colonel	Str. Cereale (casa D-na Dornescu)
Caput ¹³²	Lt. colonel	Str. I. C. Brătianu (D-na Vidra)
Odone ¹³³	Lt. colonel	Str. Dunării (D-l Geneti)
Germain	Lt. colonel	Str. Epureanu (D-l Arghir)
Cartier ¹³⁴	Comandant	Str. Dr. Codreanu (D-na Vasiliu)
Vuccino	Sublocotenent	Hotel Traian ¹³⁵
Goudrier	Sublocotenent
Tature	Comandant	Str. Regală ¹³⁶ (D-l Gabor ¹³⁷)
Champin ¹³⁸	Lt. colonel	Str. Epureanu ¹³⁹ (D-l Hârjescu)
Dauboian	Locotenent
Grouzier	Locotenent	Școala Normală
Guilloton	Sublocotenent	Hotel Traian (camera Nr. 10)
Rousse	Maior (D-l Cocea)
Cochet	Căpitan	Str. Dobranici ¹⁴⁰ (D-l Oprișan)
Larenty ¹⁴¹	Locotenent	Hotel Europa ¹⁴² (camera Nr. 4)
Stefanik ¹⁴³	Locotenent	Str. Dunării (D-l Ing. Geandaria)
Laudet ¹⁴⁴	Căpitan	Str. Dunării (D-na Lascarov P.)
Cholesky	Căpitan	Hotel Traian (camera Nr. 5)
Laudel	Căpitan	Hotel Traian (camera Nr. 5)

¹³¹ Comandantul corpului medical al misiunii. Medic clasa II.

¹³² Statul Major. Subșef de stat major. Menționat de H. M. Berthelot.

¹³³ Cartierul general. Biroul informații.

¹³⁴ Cartierul general. Biroul recunoașteri.

¹³⁵ Hotel aflat la intersecția străzii Ștefan cel Mare (nr. 54) cu strada Ion Iacomi în fața farmaciei Silvestru, la începutul sec. XX; a fost distrus de un puternic incendiu în 1944. După o reparație de față și repus în circuitul hotelier, a fost demolat nejustificat, dar în conformitate cu comandamentele vremii, în anul 1984. Proca, Proca, 2011:161- 171.

¹³⁶ Actuala Str. Republicii de la zona cazărnilor până la zona Stadion.

¹³⁷ Proprietar de restaurant. Vezi și Proca, Proca, 2011: 161.

¹³⁸ Cartierul general. Inginer de căi ferate căruia i s-a încredințat sarcina de a ajuta la înlăturarea haosului ce domnea în transporturile feroviare românești.

¹³⁹ Actualul Bulevard Manolache Costache Epureanu.

¹⁴⁰ Actuala Str. Constantin Hamangiu.

¹⁴¹ Probabil De Larenty – ofițer de legătură cu M.C.G. rus.

¹⁴² Hotel din Bârlad situat pe fosta Str. Ion Iacomi în care au fost cazați membri ai M.C.G. ai Armatei Române. Din 1955, odată cu înființarea Teatrului “V. I. Popa” a fost locuință de serviciu pentru actori. Demolat în 1979. Vezi și Proca, Proca, 2011: 159-160.

¹⁴³ Milan Rastislav Štefánik (1880-1919), om de știință slovac, ofițer de aviație în armata franceză; apig luptător împotriva Imperiului Austro-Ungar și pentru independența cehilor și slovacilor; a avut o contribuție esențială în organizarea armatei de voluntari cehi, din prizoniri de război austro-ungari. Va deveni primul ministru de război al Cehoslovaciei. Vezi și Berthelot, 2012: 90.

¹⁴⁴ Director aerostație.

MISIUNEA FRANCEZĂ (Direcția Aviației)¹⁴⁵

Numele și prenumele	Gradul militar	Adresa
de Vergnette ¹⁴⁶	Șef de escadrilă	Hotel Europa
Rousse	Comandant	Str. Ferdinand, Nr. 1
Fotescu ¹⁴⁷	Căpitan t., II., Comand.	Str. Brătianu, Maison Popov ¹⁴⁸
Cochet ¹⁴⁹	Căpitan	Str. V. Alecsandri ¹⁵⁰ , Nr. 22
Sanua	Locotenent	Hotel Europa
de La Perrelle ¹⁵¹	Locotenent	Hotel Europa
Laperotte ¹⁵²	Sublocotenent	Hotel Europa

Referințe

- Academia Română (2003), *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, coordonator al colectivului de elaborare acad. Gheorghe Platon, București: Editura Enciclopedică
- Agrigoroaiei, Ion coord (2016), *Orașul Iași. „Capitala rezistenței până la capăt (1916-1917)”*, Iași: Editura Junimea.
- A.M.R., *M.S.M. – P*, Arhivele Militare ale României, fond *Marele Stat Major*, secția *Prizonieri*, dosar 3/ 1916.
- A.M.R., *M.C.G=* Arhivele Militare ale României, fond *Marele Cartier General*, dos. 142/1916, 233/1916, 253/1916, 433/1917, 449/1916, 756/1917, 759/1917, 761/1917-1918; secția *Prizonieri*, dos. 3/1916.
- A.M.R., fond *Memorii bătrâni – căpitani*, dosar 738.
- Antonovici, I. (1926) *Documente bârlădene*, vol. V, *Diverse*, Huși: Atelierele Zanet Corlăteanu.
- Argetoianu, Constantin (1992) *Pentru cei de mâine: Amintiri din vremea celor de ieri*, Vol. III, partea a V-a (1916 -1917), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoie, București: Editura Humanitas.
- ASS =Album serviciu sanitar*, fototeca Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” – București.
- Averescu, mareșal Alexandru [s.a] *Notițe zilnice de războiu (1916-1918)*, Editura „Cultura Națională”, București: [s.l.].
- Avram, Valeriu (2012) *Aeronautica română în războiul de întregire națională (1916-1919)*, București: Editura Militară.

¹⁴⁵ AMR- MCG, 449/1916: 621.

¹⁴⁶ Director Serviciu aeronautic.

¹⁴⁷ Căpitan Constantin Fotescu Comandant al Școlii de Pilotaj – Liga Națională Aeriană Băneasa, 1913-1916.

¹⁴⁸ I. B. Popov, proprietar al Fabricii de uleiuri vegetale din Bârlad. AMR-MCG, 497/1916: 32.

¹⁴⁹ Gabriel Cochet, ofițer aviator din Misiunea aeronautică franceză, în România. Între anii 1916 și 1917, a deținut funcții în Direcția Aeronauticii române din Marele Cartier General. S-a căsătorit cu Florina Miculescu din Buzău, urcând treptele ierarhiei militare până la gradul de general al aviației franceze. Avram, 1998:125.

¹⁵⁰ Stradă care există și în prezent în Cartierul Munteni.

¹⁵¹ Comandantul Școlii de Observatori Aerieni.

¹⁵² Observator de aviație.

- Avram, Valeriu (2013) 'Din istoria aripilor românești 1910 – 1916', *Document*, anul XVI, Nr. 3 (61), 2013, p. 17.
- Avram, Valeriu (2016) «Crucile Negre» deasupra României. Campania din 1916', *Document*, nr. 3 (73), 2016, p. 21.
- Balotescu, Nicolae, Zgăvărdici, Carmen (1984) *Istoria aviației române*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- gen. Berthelot, Henri (2012) *Memorii și corespondență 1916-1919*, ediție de Glenn E. Torrey, traducere de Mona Iosif, București: Editura Militară.
- Bostan, Ionel (2016) 'Căpitanul Sadoveanu și Marele Cartier General', *Curierul armatei*, nr. 36 din 27 iunie 2016.
- Botez, Dan (2014) *Constantin Prezan. Mareșalul datoriei*, Craiova: Editura Scrisul Românesc, 2014.
- Botoș, Ioniță (General-maior), general-maior (r) Obrogeanu, Matei A. (1992), [s.l.] *Intendența armatei române de-a lungul timpurilor*, București.
- Brestoiu, Horia, Bobocescu, Vasile (1979) *Momente din activitatea organelor de ordine, informații și contrainformații românești în perioada 1878-1918*, Ministerul de Interne-Serviciul Editorial și Cinematografic, București
- Buhman, Eugeniu A. (2006) *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României 1898-1940*, Ediție de Cristian Scarlat, București: Editura Sigma.
- Bulei, Ion (2016) *Regina Maria. Puterea amintirii*, București: Editura Meteor Publishing.
- Cantacuzino-Enescu, Maria (2005) *Umbre și lumini. Amintirile unei prințese moldave*, ediția a doua, traducere din limba franceză de Elena Bulai, Onești: Editura Aristarc.
- Ciobanu, Nicolae (2003) 'Pierderile umane ale României în timpul Războiului de Întregire', disponibil online: http://www.once.ro/sesiuni/sesiune_2007/3_Pierderi.pdf
- Cîntic, Florin (2016), 'Iașul, capitală de război', *Ziarul de Iași*, 21 decembrie 2016.
- Clapa, Gh. (1980) 'Bărlădenii în războiul pentru întregirea neamului', în *Bărlădul odinioară și astăzi. Miscelaneu*, vol. I, București, pp. 134-135.
- Codreanu, Theodor (2010) 'Ion Barbu la Huși', în Costin Clit și Mihai Gheorghiu (coord), *Batalionul 202 apărare C.B.R.N. (Intervenții la dezastre din Huși). 60 de ani de la înființare*. Iași: Editura Pim.
- Coloșenco, Mircea (1989) *Ion Barbu-Dan Barbilian. Biografie documentară (1864-1925)*, București: Editura Minerva.
- Costan V. (s.a), *Istoricul garnizoanei Bârlad, mss.*
- Crișan, Eugenia (2010) 'Generalul francez Berthelot și România', *Conferințele Bibliotecii ASTRA*, nr. 88/2010, pp. 7-28.
- Diaconescu, Mr. (r) drd. Gheorghe (2010) 'Locotenentul Mihail Sadoveanu – corespondent de război', *Armata română și patrimoniul național*, București: Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, pp. 507-512.
- Dobrinescu Valeriu Florin, Dumitrescu, Horia (1997) 'Ion Antonescu și războiul reîntregirii neamului', *Vrancea. Studii și comunicări*, XI, 1997, pp. 91-92.
- Dobrinescu, Valeriu Florin (1998), 'Misiunea Berthelot în documente militare inedite', *Muzeul Național*, X, 1998, pp. 121-125.
- Duca, I.G. (1981) *Amintiri politice*, vol. II, München: Editura Jon Dumitru-Verlag.
- Duca, I. G. (1994) *Memorii*, vol. III, *Războiul (1916- 1917)*, partea I (1916-1917), ediție și indice de Stelian Neagoe, București: Editura Machiavelli.
- Dumitrescu, Toma (1999) *Războiul național (1916)*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indice de Petre Otu și Maria Georgescu, București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare.

- Escadrila* (1986) *Escadrilă Nieuport 3. Jurnal de front 1916-1917*, ediție îngrijită, traducere din limba franceză, introducere și note de Valeriu Avram, București: Editura Militară.
- Focșa, Constantin (2014) 'Ion Antonescu și războiul de întregire a României (1916-1919)', *Acta Moldaviae Meridionalis*", tom XXXV, 2014, pp. 290-294.
- Florescu, Gheorghe I. (2007), 'Generalul Henri M. Berthelot între Franța și România (1916-1918)' I, *Zargidava. Revistă de istorie*, nr. 6/2007, pp. 72-97.
- Frunzeti, Teodor coord.(2013), *Mareșali ai României*, București: Editura Rao.
- Gheorghe, Constantin, Șerban, Milina (2007) *Ministerul de interne (1862-2007). Mică enciclopedie*, București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrației.
- Ghibu, Onisifor (1974) *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Ghyka, Matila (2014) *Curcubeie*, ediția a 2-a, Iași: Editura Polirom.
- Giurcă, Ion (2006) '1916-1917. Un plan rusesc de evacuare ratat', *Document*, nr. 1-4/2006, pp. 21-30.
- col (r.) Giurcă, Ion (2011) 'Generalul Constantin Prezan, șef al Marelui Cartier General român', *Gândirea Militară Românească*, nr. 1/2011, pp. 188-202.
- Giurcă, Ion (2011a), 'Generalul Henri Berthelot – 150 de ani de la naștere', *Gândirea Militară Românească*, nr. 6/2011, pp. 150-157.
- Giurcă, Ion (2011b) 'Generalul Constantin Prezan și realizarea obiectivelor războiului de reîntregire a României', *Studii și Comunicări a Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române*, vol. IV, 2011, p. 254.
- Giurcă, Ion, Georgescu, Maria (2012) *Statul Major General Român (1859-1950). Organizare și atribuții funcționale*, București: Editura Militară.
- Giurcă, Ion (2016) *Prezența Armatei Române la Iași în 1916-1917*, în Ion Agrigoroaiei (coord.) *Orașul Iași. „Capitala rezistenței până la capăt (1916-1917)“*), Iași: Editura Junimea, pp. 173-202.
- Giurcă Ion (2017) *Armata română de la București la Mărășești 1916-1917*, București: Editura Militară.
- „Historia special”, An VI, Nr. 20, septembrie 2017
http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/spionajul-rom-nesc-n-primul-r-zboi-mondial
<http://www.bucurestiiivechisinoi.ro/2014/09/deci-unde-era-statia-t-f-f-baneasa/>
<http://casa-regala.blogspot.ro/2011/05/primul-razboi-mondial-luptele-cu.html>
http://www.virtualarad.net/orizont_aviatic/iulie_2003/articol5/articol_5.htm
<https://republica.ro/acum-100-de-ani-intram-in-primul-razboi-mondial-un-razboi-pe-care-l-am-pierdut-zdrobitor>
- Humă, Mihai-Costache (2010) 'Mărirea și decăderea armei căi ferate', *Document*, 1(47)/2010, p. 36.
- Iacob, Gheorghe coord. (2008) *Iași – Memoria unei capitale*, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.
- Iftimi, Sorin, Ichim, Aurica (2017) *Iași. Capitală a României 1916-1918*, București: Editura DAR Development Publishing.
- Ilie, Cornel (2007) 'Trădarea colonelului Sturdza', *Historia*, nr. 4 (64)/2007, pp. 3-7.
- xxx *LAR* (1977)=*Istoria artileriei române*, București: Editura Militară.
- Kirițescu, Constantin (1989) *Istoria războiului pentru întregirea României*, ediție îngrijită de Mircea N. Popa și Lucia Popa, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

- Mandache, Diana (2016) *Vivat regina Maria! Un destin fabulos în reîntregirea României*, București: Editura Corint
- Maria, Regina României (2014), *Jurnal de război (1916-1917)*, vol. I, ediție îngrijită și prefăcută de Lucian Boia, București: Editura Humanitas.
- MCG S. I, BI (1917)=Marele Cartier General, Secția I, Biroul Informații, *Instrucțiuni asupra organizării și funcționării Serviciului de Informații*, Iași.
- Mitican, Ion (2007), 'Doi ani în refugiu la Iași', *Lumina*, 11 decembrie 2007.
- Mitican Ion (2011), 'Acum 95 de ani, capitala României se muta la Iași', „*Curierul național*”, 8 decembrie 2011.
- Moraru, Pavel (2009) 'File din memoriile unui ofițer de informații român din timpul Primului Război Mondial', *Revista Transilvania*, 3/2009, pp. 65-74.
- Mușat, Virginia (1978) *Mihail Sadoveanu povestitor și corespondent de război*, București: Editura Militară.
- Mușat, Virginia (1982) *Prezențe militare în știința și cultura românească*, București: Editura Militară.
- Negoi, Bogdan (2011) *România și lagărele de prizonieri în Primul Război Mondial*, Craiova: Editura Tiparg.
- Nicola, Traian (2001) *Valori spirituale vasluiene. Biobibliografii*, vol. II, Vaslui: Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.
- Oroian, Teofil, Nicolescu, Gheorghe coord. (2000) *Șefii Statului Major General român (1899-2000)*, București: Editura Europa Nova.
- Otu, Petre (2008), *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, București: Editura Militară.
- Otu, Petre (2011) '150 de ani de la nașterea mareșalului Constantin Prezan', *Document*, anul XIV, nr. 1 (51), 2011.
- Otu, Petre (2016) *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, București: Editura Militară.
- Otu, Petre, Georgescu, Maria (2017), *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, București: Editura Militară.
- Proca, Mirela, Proca, Marcel (2011) *Viața cotidiană în Bârladul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea*, Bârlad: Editura Sfera.
- Proca, Marcel (2017) *Bârladul și Marele Război*, Bârlad: Editura Sfera.
- Rășcanu-Gramaticu, Oltea (2014) 'Bârlădeni în Războiul de Reîntregire a Neamului (1916-1918)', *Acta Musei Tutovenssis*, IX-X, 2014, p. 271-280.
- Rosetti, general Radu R. (1997) *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, București: Editura Modelism.
- Scurtu, I (2011) *Viața cotidiană la Iași în anii 1916-1917*, Editura Banca Națională a României, București.
- SJANV-POB=Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui, fond *Primăria orașului Bârlad*, dos. 2/1917, 2/1919.
- SJANV-SSOB= Vaslui, fond *Serviciul sanitar al orașului Bârlad (1887-1951)*, dos. 7/1917
- Spănu, Alin (2010) 'Nicolae Condeescu, șeful Secției Informații din Marele Cartier General în Primul Război Mondial', *Infosfera*, an. II, nr. 4/2010, pp. 56-60
- Spănu, Alin (2011a) 'Generalul Constantin Prezan – Organizatorul serviciului de informații al armatei în războiul de întregire', *Document*, an XIV, nr. 1 (51)/2011, p. 18.
- Spănu, Alin (2011b) 'Portretul generalului Constantin Prezan în jurnalul unui „Camarad de generație” – generalul Ion Rașcu', *Document*, anul XIV, nr. 4 (54), 2011, p. 10.

- Spănu, Alin (2012) *Serviciul de Informații al României în Războiul de Întregire Națională (1916-1920)*, București: Editura Militară.
- Stan, Constantin I. (2008) *Generalul Henri M. Berthelot și românii*, București: Editura Paideea.
- Stan, Constantin I. (2016) 'Marele Cartier General la Buzău (noiembrie 1916)', *Străjer în calea furtunilor*, anul X, nr. 20, decembrie 2016.
- Stan, Constantin I. (2017) *Regele Ferdinand I „Întregitorul” (1914-1927)*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București: Editura Paideea.
- Stănescu, Dorin (2016), 'Iașul în Marele Război. Crăciunul Reginei Maria în refugiul de la Iași din decembrie 1916', blogul „adevarul.ro”, 22 decembrie 2016, disponibil online (http://adevarul.ro/cultura/istorie/iasul-marele-razboi-craciunul-reginei-maria-refugiul-iasi-decembrie-1916-1_585ba0575ab6550cb8a98fa9/index.html).
- Stroea, Adrian, Ghinoiu, Marian (2016) *Generalul Constantin Christescu. Seniorul artileriei române moderne*, București: Editura Militară.
- Șinca, Florin (2015) 'File din trecutul poliției capitalei. Prefectura Poliției Capitalei în primul deceniu interbelic (1918-1930)', *Poliția Capitalei*, an XXIII, nr. 439, martie 2015, pp. 16-17.
- Ștefănescu, Paul (1994) *Istoria serviciilor secrete românești*, București: Editura Divers Press.
- Tănase, Cristi (2015), 'Refugiul regelui: România condusă de la Iași', *7 est*, 13 decembrie 2015.
- Teodorescu, Virgiliu Z. (f.a), *Orașul Iași, capitală a României în anii 1916-1918*, disponibil online <http://www.monumentul.ro/pdfs/Virgiliu.Teodorescu%2010.pdf>.
- Torrey, Glenn E.(2014), *România în Primul Război Mondial*, București: Editura Meteor Publishing, București.
- Troncotă, Cristian (1999) *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, București: Editura „Ion Cristoiu” S. A..
- Troncotă, Cristian (2002), *Istoria Serviciilor de Informații*, fascicola I (1850-1918), București: Editura ANI.
- Țoiu, Constantin (2004) 'Gelozia reginei și bătaia în armată' (3), *România Literară*, nr. 16, 28 aprilie – 4 mai, 2004
- Zgutta, Viorica (2005) *Constantin Prezan Mareșal al României*, Vaslui: Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”.